

**SECTION 3
COMMERCIAL LAW;
ECONOMIC AND PROCEDURAL LAW**

**СЕКЦІЯ 3
ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО;
ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО**

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2019.i16.p:18>

**НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ В УКРАЇНІ**

*Плотнікова Марія Володимирівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного, європейського права
та цивільно-правових дисциплін,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет*

В статті аналізуються повноваження Національного банку України як суб'єкта державного регулювання використання електронних грошей в Україні. Специфіка ринку електронних грошей зумовлює встановлення правил для їх емітентів, а також та порядок здійснення операцій з електронними грошима. Правовою основою застосування електронних грошей в Україні є норми ст. 15 Закону України «Про платіжні системи і переказ коштів в Україні» та Положення про електронні гроші в Україні, а також деяких інших нормативно-правових актів Національного банку України. В юридичній літературі більшою мірою аналізується правова природа електронних грошей та операції, які з ними можуть здійснюватися, при цьому мало уваги спрямовується на аналіз регулюючого впливу держави на цю сферу.

Регулювання сфери обігу електронних грошей, як частини платіжної інфраструктури, належить до повноважень Національного банку України. Національний банк України реалізує державне регулювання використання електронних грошей різними способами впливу на учасників ринку. Він використовує заходи правового, організаційного, економічного характеру спрямовані на організацію діяльності банків та комерційних агентів без втручання в їх господарську діяльність. Державне регулювання використання електронних грошей здійснюється з метою забезпечити стабільність банківської системи та захисту інтересів власників електронних грошей. Суть державного регулювання Національним банком України використання електронних грошей в Україні полягає в застосуванні різних економічних та адміністративних методів регулювання. До перших належить встановлення обмежень по здійсненню розрахунків електронними грошима, до других – погодження правил використання електронних грошей, здійснення нагляду за емітентами, застосування заходів впливу за порушення тощо. Для здійснення державного регулювання використання електронних грошей Національний банк України приймає нормативно-правові акти та індивідуальні акти, порядок прийняття останніх потребує належного закріплення.

Ключові слова: електронні гроші, використання електронних грошей, Національний банк України, державне регулювання.

Plotnikova M.V. National bank of Ukraine as the authority of state regulation of e-money market in Ukraine. The powers of the National Bank of Ukraine as the subject of state regulation of the use of electronic money in Ukraine are analyzed in this article. The specifics of the electronic money market lead to the establishment of clear rules for their issuers, as well as the procedure for the execution of transactions with electronic money. Provisions of Art. 15 of the Law of Ukraine "On payment systems and transfer of funds in Ukraine" and the Regulation on electronic money in Ukraine and other normative legal acts of the National Bank of Ukraine are the legal basis for the use of electronic money in Ukraine. The legal nature of electronic money and the operations that can be carried out with them are more closely analyzed in legal literature, with little attention being paid to analyzing the regulatory influence of the state in this area.

Regulation of the sphere of circulation of electronic money, as part of the payment infrastructure, falls within the powers of the National Bank of Ukraine. The National Bank of Ukraine implements state regulation of the use of electronic money in various ways of influencing market participants. It uses measures of a legal, organizational, economic nature aimed at the organization of the activities of banks and commercial agents without interference in their economic activities. State regulation of the use of electronic money is carried out in order to ensure the stability of the banking system and protect the interests of electronic money holders. The essence of state regulation by the National Bank of Ukraine for the use of electronic money in Ukraine lies in the application of various economic and administrative regulatory methods. The first is the establishment of restrictions on the implementation of settlements with electronic money, to others - the approval of rules for the use of electronic money, the supervision of issuers, the application of influence measures for violations, etc. For the implementation of state regulation of the use of electronic money, the National Bank of Ukraine adopts regulations and individual acts, the procedure for the adoption of the latter requires proper adjustment.

Keywords: electronic money, use of electronic money, National Bank of Ukraine, state regulation.

Постановка проблеми. Розвиток інформаційних технологій впливає на всі сторони суспільного життя і, безперечно, на сферу грошових відносин, що зумовило виникнення в другій половині ХХ століття електронних грошей та поступове їх поширення. Інтеграція України у світову економіку та допуск на ринок фінансових послуг іноземних фінансових установ сприяв поширенню електронних грошей в Україні. Ринок електронних грошей потребує визначення чітких правил допуску на нього суб'єктів, які мають право здійснювати їх емісію, та порядку здійснення операцій з електронними грошима. Такий регулюючий вплив держави здійснюється шляхом реалізації повноважень компетентних органів, в першу чергу Національного банку України. Правові засади застосування електронних грошей в Україні на даний час визначені у ст. 15 Законі України «Про платіжні системи і переказ коштів в Україні» [15] та Положенні про електронні гроші в Україні, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 04.11.2010 № 481 [10]. Зараз в Україні лише 24 банки, які погодили правила використання електронних грошей та мають право здійснювати їх випуск, найменувань електронних грошей ще менше – лише 11 [18], при цьому лише чотири з них займають основну частину ринку («FORPOST», «Максі»,

«ГлобалМані» та MasterCard). Спеціалісти відмічають, що в Україні сегмент ринку електронних грошей слабо розвинутий, і становить менше 1% усіх безготівкових операцій [6], хоча дані Національного банку України свідчать про те, попит на операції з електронними грошима є стабільним, а у 2018 році почав збільшуватися [7]. В літературі зазначається, що впровадження безготівкових платежів, зокрема розвиток електронних платежів, сприяє прискоренню економічного розвитку країни. Серед причин цього позитивного впливу виділяються стимулювання споживання домогосподарств, розвиток фінансової системи та монетизація економіки, скорочення операційних витрат економіки та держави в цілому, зменшення тіньової економіки, розвиток туризму та електронної комерції. При цьому прискорення економічного розвитку країни відбуватиметься тільки за умов адекватного регулювання [4, с. 11–15]. Тому, на нашу думку, дослідження змісту та завдань державного регулювання використання електронних грошей в Україні сприятиме розробці державної політики, що буде забезпечувати стійке економічне зростання в Україні.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Більшість наукових публікацій у юридичній літературі, що стосуються електронним грошей, присвячені визначенню поняття електронних

грошей та їх правової природи [2; 8; 19], проблемам правового регулювання обігу електронних грошей в Україні [16; 17; 3], здійснення операцій з електронними грошима [9]. А також окремим питанням, пов'язаним з обігом електронних грошей, наприклад, їх використанню у трудових відносинах [13]. Щоправда С. Шимон, обгрунтовуючи «грошовий» характер електронних грошей, зазначає, що для ринку електронних грошей притаманна особлива політика державного регулювання, проте основна увага дослідника присвячена характеристиці електронних грошей як майнових нематеріальних об'єктів цивільних прав та визначенню ознак, що дають можливість визнати їх «приватними грошима» [19, с. 39]. В роботах, що характеризують повноваження Національного банку України, безумовно, вказується на його повноваження регулювати безготівковий грошовий обіг, зокрема й порядок емісії електронних грошей [5, с. 12–13], проте комплексної характеристики державного регулювання використання електронних грошей не проводилося.

Метою статті є характеристика Національного банку України як суб'єкта державного регулювання використання електронних грошей в Україні.

Виклад основного матеріалу. Функції Національного банку України визначені у ст.ст.6-7 Закону України «Про Національний банк України» [14], причому серед інших функцій не виділяється здійснення державного регулювання використання електронних грошей в Україні. Цей напрямок діяльності центрального банку здійснюється як частина функцій регулювання діяльності платіжних систем та систем розрахунків в Україні, передбаченої п. 6 ст. 7 цього Закону. Державне регулювання у будь-якій сфері передбачає застосування відповідних цій сфері адміністративних чи економічних методів для досягнення цілей, що стоять перед регулюючим органом.

Розглянемо детальніше зазначену сферу суспільних відносин. Так, використанням електронних грошей відповідно до Положення про електронні гроші в Україні є сукупність відносин між емітентом, оператором, агентами, торговцями та користувачами щодо здійснення випуску, розповсюдження, розрахунків, обміну, погашення електронних грошей та поповнення електронними грошима електронних пристроїв [10]. Слушно зазначає Л. М. Барабан, що держава зацікавлена у створенні в Україні правової основи для гарантування того, щоб емітенти електронних грошей були надійними, а системи розрахунків електронними грошима – безпечними та

ефективними [1, с. 14]. Власне, забезпечення надійності, ефективності та безпечності використання електронних грошей покладається на Національний банк України, шляхом надання відповідних повноважень здійснювати регулюючий вплив на діяльність відповідних суб'єктів.

Випуском електронних грошей згідно з абз. 3 п. 1.3. Положення про електронні гроші в Україні визнаються операції з надання електронних грошей користувачам або агентам в обмін на готівкові або безготівкові кошти. Випуск електронних грошей відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 15 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» можуть здійснювати виключно банки, які залежно від місця здійснення їх випуску поділяються на резидентів та нерезидентів. Розповсюдженням електронних грошей – це операція з надання електронних грошей користувачам, яка не пов'язана із зобов'язанням щодо їх погашення (абз. 8 п. 1.3. Положення про електронні гроші в Україні), здійснюється відповідно до ч. 4 ст. 15 зазначеного Закону комерційними агентами з розповсюдження.

До обов'язків емітентів належить: 1) узгодження з Національним банком України правил використання електронних грошей в Україні (ч. 2 ст. 15 Закону), причому Положенням передбачено різний порядок узгодження для банку, що має намір здійснювати випуск електронних грошей, та банку, що є членом/учасником платіжної системи і внесений до відповідного реєстру та має намір здійснювати випуск електронних грошей на території України з використанням цієї платіжної системи; 2) узгодження змін до правил використання електронних грошей не пізніше ніж через десять календарних днів з дати їх унесення (п. 6.8 Положення); 3) повідомлення Національного банку України про випуск електронних грошей впродовж 10 календарних днів з початку здійснення такого випуску (п. 2.6 Положення); 4) подання Національному банку України щоквартально інформації про діяльність, пов'язану з випуском та використанням електронних грошей (п. 2.7. Положення); 5) надання Національному банку України інформації про агентів відповідно до вимог Положення про порядок ведення реєстру комерційних агентів (комерційних представників) банків [11]. Для емітентів-нерезидентів додатковим обов'язком є внесення їх до Реєстру платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури емітентів-нерезидентів [12]. Таким чином, Національний банк України, як орган регулювання надає дозвіл на здійснення випуску електронних грошей шляхом погодження правил використання

електронних грошей, а також здійснює нагляд за діяльністю емітентів електронних грошей.

Положення встановлює чіткі правила погодження правил використання електронних грошей, про що заявник отримує відповідне рішення Національного банку України, однак, на нашу думку, положення щодо відкриття такого документа потребують удосконалення. Так у разі наявності підстав, перелічених у п. 7.2 Положення про електронні гроші в Україні регулятор надсилає рекомендований лист з повідомленням про відкриття документа про узгодження правил використання електронних грошей із зазначенням підстав. Емітент у цьому разі зобов'язаний припинити випуск та інші операції з електронними грошима (крім операцій з погашення) у встановлений Національним банком строк. Однак, така підстава як порушення емітентом вимог законів України або нормативно-правових актів Національного банку, які регулюють випуск та використання електронних грошей, є не зовсім конкретною.

Окрім діяльності емітентів у сфері використання електронних грошей повноваження Національного банку здійснювати регулювання поширюються і на інших суб'єктів. Так, для забезпечення операційних та інших технологічних функцій, що забезпечують використання електронних грошей, емітент може укласти договір з оператором (юридична особа-резидент). Зазначений суб'єкт повинен бути та внесений Національним банком України до Реєстру платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури. Положення про порядок реєстрації платіжних систем, учасників платіжних систем та операторів послуг платіжної інфраструктури встановлює правила узгодження операторами платіжної інфраструктури умов та порядку своєї діяльності з Національним банком України, а також підстави та порядок скасування такої реєстрації [12].

Користувачами електронних грошей можуть бути як фізичні особи, так і суб'єкти господарювання, які стають власниками електронних грошей, купуючи їх у емітента чи комерційного агента з розповсюдження, і мають право використовувати їх для придбання товарів та здійснення переказів. Слід погодитися з позицією, висловленою М. А. Пожидаєвою, що коло користувачів електронних грошей слід розширити, включивши до них і державні органи, що, на думку науковця, сприятиме покращенню послуг платіжної інфраструктури у сфері віддалених розрахунків [9, с. 94]. Розрахунок електронними грошима користувачі здійснюють з урахуванням

обмежень визначених у Положенні про електронні гроші в Україні. Зокрема, у п. 2.4 визначено максимальний обсяг розрахунків за допомогою електронного пристрою, який поповнюється і перебуває в розпорядженні користувача, впродовж календарного року, у п. 3.3 встановлені денні та місячні обмеження щодо сум коштів, які користувачі-фізичні особи можуть переказувати іншим користувачам-фізичним особам з використанням наперед оплачених карток, а у п. 3.4 валютою вираження електронних грошей, які можуть прийматися торговцями, визначена гривня. Встановлюючи зазначені обмеження та змінюючи їх з огляду на поточний стан грошового ринку, Національний банк України застосовує економічні методи державного регулювання використання електронних грошей в Україні.

Висновки. Викладене дає підстави зробити деякі узагальнення. Так, здійснення державного регулювання використання електронних грошей Національним банком України передбачає реалізацію сукупності заходів правового, організаційного, економічного характеру, які реалізуються ним без втручання у внутрішню господарську діяльність банків та комерційних агентів на ринку електронних грошей. Метою державного регулювання використання електронних грошей, як і в цілому метою державного регулювання діяльності банків є стабільність банківської системи, а також захист прав, в даному випадку, власників електронних грошей. Змістом державного регулювання Національним банком України використання електронних грошей в Україні є застосування економічних (зокрема, встановлення обмежень по здійсненню розрахунків електронними грошима) та адміністративних методів (зокрема, погодження правил використання електронних грошей, здійснення нагляду тощо). Національний банк України реалізує державне регулювання використання електронних грошей шляхом прийняття як нормативних актів, так й індивідуальних актів, причому адміністративні процедури, в результаті яких вони приймаються визначені, як правило в нормативно-правових актах самого Національного банку України.

Перспективами подальших досліджень у цій сфері є визначення критеріїв достатності та формулювання принципів здійснення регулюючого впливу Національного банку України на використання електронних грошей в Україні, тобто критичне осмислення достатності/надмірності його повноважень у цій сфері.

Література:

1. Барабан Л.М. Електронні гроші: можливості, тенденції та перспективи розвитку в Україні. *Фінансовий простір*. 2014. № 3 (15). С. 10–15.
2. Верес І. Поняття та ознаки електронних грошей. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С. 15–19.
3. Єсімов С.С. Інформаційно-правові засади регулювання обігу електронних грошей у контексті розширення застосування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2014. № 810. С. 22–27.
4. Кравчук В., Науменко Д., Глибовець А. Електронні гроші в Україні : Аналітичний звіт. Київ : Альфа- ПІК, 2012. 64 с. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/2012/3_Electronic_Money/E-money_report_APPROVED_2012-10-02_RED2.pdf.
5. Лещенко О. В. Національний банк України як суб'єкт фінансово-правового регулювання грошового обігу в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2014. 22 с.
6. Мельник В. Без WebMoney. Хто залишився на ринку електронних грошей України. *Бізнес Цензор*. URL: https://biz.censor.net.ua/resonance/3073358/bez_webmoney_hto_zalishivsya_na_rinku_elektronnih_grosheyi_ukrani
7. Національний банк України. Ринок електронних грошей в Україні у 2018 році. Офіційна сторінка у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/NationalBankOfUkraine/photos/a.1505513382996162/2245581732322653/?type=3&theater>. Дата публікації 12.03.2019 р. Дата перегляду 04.04.2019 р.
8. Петрофанова К. Р. Порівняльна характеристика електронних, готівкових та безготівкових грошей. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 139. С. 86–94.
9. Пожидаєва М.А. Правове регулювання операцій з електронними грошима в Україні. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 3(9). С. 87–95.
10. Положення про електронні гроші в Україні : затверджене Постановою Правління Національного банку України від 04.11.2010 № 481. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1336-10>.
11. Положення про порядок ведення реєстру комерційних агентів (комерційних представників) банків : затверджене Постановою Правління Національного банку України від 20.09.2012 № 386. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1720-12>.
12. Положення про порядок реєстрації платіжних систем, учасників платіжних систем та операторів послуг платіжної інфраструктури : затверджене Постановою Правління Національного банку України від 04.02.2014 № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-14>.
13. Почанська А.С. Використання електронних грошей у трудовій діяльності працівників-надомників у сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2017. Вип. 43. Т. 1. С. 183–185.
14. Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 року № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
15. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2346-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.
16. Проценко А. Т. Правове регулювання обігу електронних грошей в Україні : дис. ... к.ю.н. : 12.00.07 / Міжрегіональна академія управління персоналом. Київ, 2016. 202 с. http://chtyvo.org.ua/authors/Protsenko_Andrii/Pravove_rehuliuвання_obihu_elektronnykh_hroshei_v_Ukraini.pdf.
17. Рядінська В. Проблеми правового регулювання обігу електронних грошей в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 190–195.

18. Узгодження правил використання електронних грошей. Матеріали з офіційного інтернет-представництва Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=66296#top.

19. Шимон С. Електронні гроші: форма грошей чи майнові права вимоги? Юридична Україна. 2015. № 9. С. 36–41.